

ROZMYŚLAJĄC W CHAOSIE – MAPOWANIE SYGNAŁÓW NIEPEWNOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Reflecting in chaos – mapping signals of organized uncertainty

Streszczenie

Artykuł analizuje współczesne wyzwania wynikające z dynamicznych zmian społeczno-kulturowych oraz politycznych, które definiują obecną erę. Inspirując się koncepcją płynnej nowoczesności, wzięto pod uwagę teorie, takie jak ta autorstwa Zygmunta Baumana, oraz starożytne filozoficzne doktryny zmienności, aby lepiej zrozumieć współczesną rzeczywistość. Artykuł kładzie nacisk na rosnącą niepewność i niestabilność, czego wyrazem jest wybór słowa roku 2022 – *permacrisis*. W kontekście złożonego i płynnego krajobrazu współczesności wykorzystano termin VUCA (*Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity*) jako narzędzie opisu współczesnego świata, gdzie zmienność, niepewność, złożoność i niejednoznaczność są dominującymi cechami. Poprzez analizę literatury oraz mediów zmapowano strukturę współczesnych niepewności, aby lepiej zrozumieć i poradzić sobie z kontekstem czasu polikryzysów. Artykuł ten stanowi punkt wyjścia do dalszych badań nad współczesnymi wyzwaniami społecznymi i gospodarczymi.

Słowa kluczowe: ponowoczesność, świat VUCA, polikryzys, kultura „woke”, polaryzacja, media, *fake news*, świat BANI

Abstract

The article analyzes contemporary challenges arising from dynamic socio-economic and political changes that define the current era. Drawing inspiration from the concept of liquid modernity, theories such as those proposed by Zygmunt Bauman and ancient philosophical doctrines of change are considered to better understand the contemporary reality. The article emphasizes the growing uncertainty and instability, exemplified by the choice of the 2022 word of the year – *permacrisis*. In the context of the complex and fluid landscape of modernity, the article utilizes the term VUCA (*Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity*) as a tool to describe the contemporary world, where volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity are predominant features. Through the analysis of literature and media, the structure of contemporary uncertainties has been mapped to better understand and navigate the context of the poly-crisis era. This article serves as a starting point for further research into contemporary social and economic challenges.

Keywords: postmodernity, VUCA world, polycrises, woke culture, polarization, media, fake news, BANI world

Tym, co czyni nowoczesność płynną [...], jest jej samonapędowa i samointensyfikująca się, kompulsywna i obsesyjna „modernizacja” (Bauman, 2011, s. 26)

Niepewność, niestałość, zmienność, indywidualizm, fragmentaryczność – takimi słowami Zygmunt Bauman opisywał swoją koncepcję płynnej nowoczesności. Społeczeństwo i świat charakteryzujące się dynamicznymi zmianami i brakiem trwałych struktur. W tej płynnej nowoczesności ludzie często czują się bezradni i niepewni, ponieważ tradycyjne ramy odniesienia, takie jak rodzina, praca i wspólnota, stają się coraz mniej stabilne i trwałe. Bauman użył tego terminu, aby opisać nową erę, w której wszystko wydaje się w ruchu i prawie nic nie jest stałe ani pewne. W koncepcji zmienności świata socjolog nie był osamotniony, już Heraklit głosił swoim uczniom filozofię *panta rhei* – wszystko płynie. Wszelki świat jest w stanie stałej zmiany i nieustannego przepływu. Według greckiego filozofa żadna rzecz nie jest niezmienna, a jedyną stałą jest zmiana sama w sobie.

Współczesna epoka charakteryzuje się znaczną zmiennością i niepewnością wynikającą z wielu kryzysów, zarówno społeczno-ekonomicznych, jak i politycznych. Odzwierciedleniem tego stanu rzeczy, ale i społecznego obrazu współczesnego świata było słowo roku 2022 wybrane przez *Collins Dictionary* – *permacrisis* (Suliman, 2022). Odzwierciedla ono trwający stan permanentnego globalnego kryzysu spowodowanego różnymi czynnikami, takimi jak wojna, inflacja, niestabilność polityczna oraz inne wyzwania, jak zmiany klimatyczne. „Permakryzys” jest definiowany jako przedłużający się, a w perspektywie przyszłości nieskończony stan niestabilności i niepewności. W ostatnich latach jego użycie znacząco wzrosło, zwłaszcza w kontekście nawigowania między kryzysami społecznymi (radikalizacja poglądów), politycznymi (polaryzacja poglądów), ekonomicznymi (inflacja), jak również związanymi ze stabilnością i globalnym bezpieczeństwem (atak Rosji na Ukrainę; „Kyiv” to jedno z najważniejszych słów roku 2022) (Suliman, 2022). Kryzys znalazł swoje odzwierciedlenie również w nazwie mikropokolenia polikryzysu, czyli osób urodzonych między 1999 a 2015 rokiem, zwanych również pokoleniem *Zalpha*, którego wspólne doświadczenia to pandemia COVID-19 i wojna w Ukrainie (Infuture Institute, 2023).

Permanenty kryzys aktywuje różnorodne mechanizmy adaptacyjne mające na celu radzenie sobie z tym niepokojącym kontekstem. Jednym z tych mechanizmów jest zjawisko nostalgii, które polega na odczuwaniu sentymentalnej tęsknoty za przeszłością, często utożsamianą z okresem prostoty i szczęścia. Warto zauważyć, że nostalgia nie ogranicza się wyłącznie do osób starszych, lecz jest również wyraźnie obecna wśród młodszych grup wiekowych, w tym osób w wieku 20–30 lat (IPSOS, 2023).

Niniejszy artykuł ma na celu zmapowanie sygnałów niepewności konstruowanych w medialnym dyskursie. Podjęto w nim próbę identyfikacji kluczowych elementów charakteryzujących niepewność baumanowskiej ponowoczesności lub, jak zdarza się ją określać w literaturze przedmiotu, postnowoczesności. Zgromadzono materiał na temat omawianego obszaru, korzystając z literatury, raportów oraz artykułów z popularnych anglojęzycznych i polskich mediów. Mapowania jako procesu schematyzowania zjawiska (SJP) niepewności dokonano na podstawie notatek terenowych zgromadzonych podczas desk researchu i obserwacji prowadzonej w oparciu o netnograficzne podejście (Kozinets, 2012). Koncepcja VUCA natomiast pozwoliła skategoryzować zjawisko postnowoczesnych niepewności obserwowanych i wyrażanych w wielowymiarowym kontekście egzystencji człowieka i jego relacji z otaczającym go światem. Ostatecznie celem mapowania tematu było znalezienie struktury, która organizuje współczesne niepewności i może służyć jako punkt wyjścia do dalszych analiz.

Świat VUCA stanowi analogię ułatwiającą zorganizowanie rozumienia stanu ponowoczesności charakteryzującej się zmiennością, niepewnością, złożonością i niejednoznacznością.

Aktualnie żyjemy w epoce odznaczającej się nagłymi i nieprzewidywalnymi zmianami, określanymi jako VUCA, które mogą być analizowane na podstawie czterech kryteriów. Termin ten to akronim, w którym:

- V oznacza zmienność (ang. *volatility*), to jest dynamikę i charakter zmian oraz ich siłę i/lub czynniki katalizujące te zmiany,

- U symbolizuje niepewność (ang. *uncertainty*), czyli brak przewidywalności i możliwość wystąpienia nieoczekiwanych zdarzeń,

- C reprezentuje złożoność (ang. *complexity*), która manifestuje się poprzez nakładanie się różnych problemów, brak jednoznacznych przyczyn i skutków oraz ogólny chaos w otaczającym nas świecie, organizacji lub społeczeństwie,

- A stanowi niejednoznaczność (ang. *ambiguity*), czyli trudność w zrozumieniu rzeczywistości, potencjalne błędne interpretacje oraz sprzeczne znaczenia warunków w niej panujących, co prowadzi do zaburzenia logicznego ciągu przyczyn i skutków (Kucharczyk-Capiga; Encyklopedia zarządzania).

Pojęcie to po raz pierwszy zostało użyte w 1987 roku przez uczelnię wojskową United States Army War College, która wprowadziła koncepcję VUCA w celu opisanego świata po zakończeniu zimnej wojny. Okres ten charakteryzował się niestabilnością, niepewnością, złożonością i niejednoznacznością. W kolejnych latach, zwłaszcza po ataku na World Trade Center, termin ten zyskał jeszcze większą popularność, znajdując zastosowanie zarówno w kontekście wojskowym, jak i przywództwa strategicznego, obserwowanego w organizacjach czy korporacjach (Encyklopedia zarządzania).

Volatility – zmienność

Jednym z przykładów zjawiska VUCA oraz wynikającej z niego zmienności jest obserwowana na rynku nowych technologii lub pracy dynamika, która stale ewoluje w związku z migracjami ludności. Kluczowe jest wobec tego rozwijanie umiejętności radzenia sobie ze zmienną i w konsekwencji niepewną przyszłością. Ciągłe samodoskonalenie, elastyczność, krytyczne i analityczne myślenie – to główne umiejętności pracownika 2025 roku, jak również, ogólnie rzecz ujmując, pracownika przyszłości. Według raportu *Future of Jobs* opracowanego przez World Economic Forum (Whiting, 2020) umiejętności związane z myśleniem krytycznym, rozwiązywaniem problemów oraz samodzielnym zarządzaniem, takie jak aktywne uczenie się, odporność, tolerancja na stres i elastyczność, staną się niebawem niezbędne. Badanie przewiduje, że około 40% pracowników będzie potrzebować przekwalifikowania w ciągu sześciu miesięcy lub krócej, a połowa będzie musiała zdobyć nowe umiejętności w ciągu najbliższych pięciu lat. Raport wskazuje, że rosnące wykorzystanie technologii spowoduje zmiany w poszukiwanych umiejętnościach zawodowych. Autorzy raportu podkreślają, że mimo wyzwań związanych z automatyzacją i pandemią innowacje technologiczne mogą być wykorzystane do uwalniania ludzkiego potencjału i nauki nowych umiejętności. Przewiduje się, że do 2025 roku 85 milionów miejsc pracy może zostać zlikwidowanych z powodu zmian w podziale pracy między ludzi, maszyny i algorytmy, ale jednocześnie może powstać 97 milionów nowych miejsc pracy bardziej dostosowanych do tego systemu. Badanie wskazuje również, że szkolenia będą dostarczane głównie wewnątrz przez pracodawców, ale będą one uzupełniane przez platformy edukacyjne *online* oraz zewnętrznych konsultantów. Pandemia przyspieszyła trend szkoleń *online*, a platforma Coursera odnotowała czterokrotny wzrost liczby osób szukających możliwości samokształcenia oraz pięciokrotny wzrost pracodawców oferujących szkolenia *online* dla swoich pracowników.

AI, czyli sztuczna inteligencja (ang. *artificial intelligence*), została wyłoniona przez *Collins Dictionary* jako słowo roku 2023 (*Word of the year 2023*). Zmienność różnych obszarów życia i funkcjonowania człowieka w świecie zawodowym i prywatnym spowodowana szerokim dostępem do technologii AI ma wielu entuzjastów i równie wielu przeciwników. Sam Geoffrey Hinton, protagonista sztucznej inteligencji, odszedł z Google, aby móc swobodnie zwerbalizować swoje obawy związane z nową technologią. Pojawiają się pytania o to, czy sztuczna inteligencja nas zastąpi. Jak na razie, polega ona na danych, które już są dostępne, w związku z czym uczy się również na treściach dyskryminujących, utrwalających stereotypy, ale jej zaletą jest przetwarzanie ogromnej ilości danych i umiejętność ich zestawiania, podstawowej analizy. Ta rewolucja technologiczna jednocześnie wymusza zmiany. Korzystanie z mediów, w szczególności społecznościowych, stawia użytkownika przed ogromnym wyzwaniem – jak rozpoznać fałszywe treści. *Fake news*, a dzisiaj już *deep fakes*, czyli proces przetwarzania materiału audiowizualnego, którego konsekwencją jest stworzenie nieprawdziwego obrazu, który coraz trudniej rozpoznać jako *fake* (Satariano, Mozur, 2023). W celach artystycznych, ale również obrazujących problem *deep fake* Gokul Pillai stworzył przy pomocy AI serię zdjęć znanych ludzi w nienaturalnych dla nich odstonach. Entuzjasta AI Bill Gates, jak również Jeff Bezos, Elon Musk, Mark Zuckerberg i Donald Trump zostali przedstawieni w brudnych, podartych ubraniach na tle slumsów (Singh, 2023). Dzisiejszych odbiorców może paraliżować ilość możliwych modyfikacji różnych form i treści, które niektórzy chcieliby wykorzystywać, a inni – umiejętnie dekodować. Rola twórcy stała się już dawno szeroko dostępna, nie jest przeznaczona jedynie dla wybranych (kiedyś byli nimi autorzy książek, artykułów, dziennikarze telewizyjni, reporterzy itp.). Internet, a z nim media społecznościowe oraz inne platformy, na których można udostępniać stworzone przez jednostkę treści, umożliwiły płynność roli twórcy i odbiorcy. Dziś każdy może tworzyć treści i je publikować, a jednocześnie być też odbiorcą; każdy może wyrazić swoją opinię.

Istotny jest w tym kontekście termin *fitfth estate* (piąta władza), określający społeczność internautów wykorzystującą ułatwiony przez internet dostęp do informacji oraz możliwość wyrażania opinii i posiadającą istotny wpływ na percepcję rzeczywistości, funkcjonowanie społeczeństwa oraz działania podejmowane przez organy rządowe. Powstanie tej koncepcji jest ściśle związane z narodzinami dziennikarstwa obywatelskiego oraz rozwojem blogosfery. Zwiększone zaangażowanie obywateli w proces komunikacji i przekazywania informacji przyczyniło się, jak twierdzi William Dutton, do złamania dominacji czwartej władzy, czyli mediów tradycyjnych. Dutton argumentuje, że tradycyjne modele dziennikarstwa, które opierały się na centralnej kontroli przez instytucje medialne, ulegają zmianie na rzecz bardziej partycypacyjnych i interaktywnych form komunikacji. Zauważa również, że dzięki rozwojowi technologii i dostępności internetu obywatele mają teraz większe możliwości wyrażania swoich opinii, tworzenia treści oraz komunikowania się ze sobą bez pośrednictwa tradycyjnych mediów. Dutton podkreśla także, że ta transformacja modeli dziennikarstwa przyczynia się do demokratyzacji przepływu informacji i zwiększenia pluralizmu w przekazie medialnym. Jednakże autor równocześnie zauważa wyzwania związane z wiarygodnością i jakością treści w środowisku, w którym każdy może być dziennikarzem lub redaktorem (Dutton, 2023).

Uncertainty – niepewność

Niepewność wobec pojawiających się zmian wynika prawdopodobnie z braku poczucia kontroli i możliwości przewidywania scenariuszy nawet najbliższej przyszłości. Jak odnaleźć się w świecie, w którym niepewność związana jest również z teraźniejszością?

Jak odnaleźć prawdę w ogólnoswiatowej wojnie informacyjnej? Jak zaplanować swoją karierę, gdy wymagania rynku wciąż się zmieniają, a najważniejszą kompetencją jest elastyczność i umiejętność dostosowania się? Wypalenie, rezygnacja, wyczerpanie – to uczucia towarzyszące współczesnemu *homo sapiens*. O zjawisku zmęczenia pisze Byung-Chul Han w książce *Społeczeństwo zmęczenia i inne eseje*. Przyczyn zmęczenia dzisiejszego człowieka autor upatruje w wymaganiach stawianych przez normy społeczne i neoliberalny kapitalizm. Kultura wydajności, czyli ciągłej produktywności, pięcia się po szczeblach kariery, budowanie idealnej sylwetki, prowadzenie idealnego trybu życia (tu przykładem może być TikTokowy trend *that girl*) (Bugąła-Klamka, 2023) i bycie poinformowanym o wszystkich nowościach, trendach, wydarzeniach są przyczyną zmęczenia zarówno psychicznego, jak i fizycznego. W konsekwencji prowadzi to do różnych problemów, takich jak depresja, wypalenie zawodowe czy brak motywacji.

Kultura wydajności, o której pisze Han, i obsesja produktywności są również czynnikami wpływającym na poziom zmęczenia i niepewności jednostek uwikłanych w kulturowe i medialne narracje sukcesu, wydajności w pracy i sferze prywatnej, a także ciągłego self-trackingu (Neff, Nafus, 2016), czyli monitorowania i kontrolowania różnych aspektów swojego życia. Wzrost kontroli we współczesnym społeczeństwie paradoksalnie przyczynia się do poczucia jej braku związanego z niepewną przyszłością, nie dotyczy jedynie jednostek, ale jest globalną tendencją. Kontrola wiąże się dziś w dużej mierze z dostępem do informacji, których każdego dnia dostarczamy różnego rodzaju korporacjom i instytucjom, zmieniającym nasze codzienne życie w dane. Dostęp do *big data* i umiejętność ich wykorzystania to dzisiaj narzędzie inwigilacji. Firmy takie jak Facebook czy Google działają jak służby wywiadowcze, gromadząc ogromne ilości danych osobowych, co prowadzi do całkowitego zniesienia zaufania i zastąpienia go kontrolą. Rozwój cyfrowego usieciowienia sprawia, że zaufanie jako praktyka społeczna staje się zbędne, ustępując kontroli (Crary, 2015). Społeczeństwo transparentności wykazuje strukturalne powinowactwo ze społeczeństwem inwigilacji, co powoduje, jak już wspomniano, brak zaufania, a wraz z nim wzrost niepewności. Nieustannie potęgująca się inwigilacja obywateli przez, jak określił je w swojej książce Vadim Makarenko, „tajne służby kapitalizmu”, które działają na rzecz korporacji, ale również agencji badawczych czy domów mediowych (Makarenko, 2008), generuje wiele pytań o bezpieczeństwo danych, etykę takich działań w kontekście demokratycznego systemu państwa prawa.

Z generowaniem i przetwarzaniem niezliczonej ilości danych wykorzystywanych do celów indywidualnych, politycznych czy korporacyjnych łączy się również termin FOMO (ang. *fear of missing out*), czyli strach przed nienadążaniem, przed tym, co omija jednostkę w kontekście trendów, wydarzeń itp. (Cambridge Dictionary) Skutkiem tej obawy i związanej z nią niepewnością o nasz towarzyski lub zawodowy status społeczny są nierządno zaburzenia lękowe, poczucie osamotnienia czy wykluczenia. Tiago Forte – ekspert produktywności, autor książki *Building a Second Brain*, trener zarządzania cyfrowym życiem – w swoich wystąpieniach wielokrotnie powtarza: „*Inhuman amount of data*”, czyli „Nieludzka ilość danych”. Trafia ona do nas codziennie, w takiej sytuacji jesteśmy obecnie. Żaden człowiek nie jest w stanie przetworzyć tej olbrzymiej ilości danych, nie wspominając o ich weryfikowaniu w obliczu *fake newsów*. Toniemy w danych, a zarządzanie nimi jednocześnie może przerażać i budzić niepokój, czy na pewno nie zostaliśmy wciągnięci w jedną z toczących się równolegle wojen informacyjnych.

Produktywność jest dla Tiago podstawą pomysłu na biznes. Zwraca on jednak uwagę na poruszaną już w tym artykule kulturę produktywności lub, inaczej ujmując, *hustle culture* (Chew, 2022), kulturę intensywnej pracy charakteryzującą się chaosem i silną indywidualną inicjatywą. Problem współczesnej kultury pracy, która rozlała się poza jej sformalizowanymi godzinami i wkroczyła na poziom życia prywatnego, porusza również Jonathan Crary,

cytując pracę Luca Boltonskiego i Eve Chiapello: „Zawsze być czymś zajęтым, iść naprzód, zmieniać się – oto źródła prestiżu” (Crary, 2015, s. 155). W przedstawionym paradygmacie wymienionych autorów upatrywać można związku z opisywanymi już kompetencjami pracownika przyszłości. Wobec wyzwań hiperproduktywności pojawił się w ostatnich latach również kontrtrend zwany *quiet quitting*, czyli cicha rezygnacja. Wiele naukowych i rynkowych raportów (na przykład: Francis, Hoefel, 2018; Lipiński, Koczy, 2023) wskazuje na przedstawicieli pokolenia Z jako zwolenników tego podejścia do pracy, być może dlatego, że termin został wypromowany w mediach społecznościowych przez tiktokera @zaidleppelin. Praktyka podejścia *quiet quitting* wśród zmęczonych i przepracowanych polega na wykonywaniu wymaganego minimum, nieangażowaniu się w pracę i traktowaniu jej jedynie jako źródła zarobków (Newport, 2022). Jest to związane z potrzebą realizacji *work life balance*, czyli równowagi między pracą a życiem prywatnym (Oliver Wyman Forum & TNM, 2023). W praktyce oznacza to skupienie się na efektywnej organizacji czasu pracy, umiejętnościach zarządzania stresem oraz priorytetyzowaniu rzeczywistych wartości życiowych, aby zapewnić sobie zdrowie, zadowolenie i dobrostan zarówno w sferze zawodowej, jak i osobistej.

Złożoność i zmienność rzeczywistości może budzić uzasadniony niepokój, albowiem zmiany, których jesteśmy świadkami i uczestnikami, zachodzą w różnych obszarach naszego życia.

Complexity – złożoność

Wzajemne przenikanie się różnorodnych trudności, brak klarownej zależności przyczynowo-skutkowej oraz chaos panujący w otaczającej nas rzeczywistości – to kolejne elementy świata VUCA.

Reakcją na trudną do pojęcia złożoność świata i praw nim rządzących jest między innymi radykalizacja poglądów zarówno kobiet, jak i mężczyzn, która ma zresztą dalsze konsekwencje. Raport Ipsos UK i Global Institute for Women’s Leadership w King’s College London pokazuje na przykład, że antyfeminizm rośnie w siłę. Wyniki badania wskazują, że 28% respondentów uważa, że feminizm jest szkodliwy dla społeczeństwa, a 36% – że ruch feministyczny jest przesadzony. Badanie wykazało również, że młodsze pokolenia wykazują większą otwartość na idee feminizmu niż starsze, jednakże młodzi mężczyźni są bardziej skłonni do odrzucenia feminizmu niż młode kobiety. Tylko dwie osoby na 10 zaprzeczają istnieniu nierówności płci, ale opinie na temat korzyści płynących z feminizmu są podzielone. Mężczyźni są bardziej skłonni do kwestionowania istnienia nierówności płci i korzyści płynących z feminizmu: jedna trzecia uważa, że tradycyjna męskość jest zagrożona, a 32% – że feminizm wyrządza społeczeństwu więcej szkody niż pożytku (IPSOS, 2024). Jak pokazuje „Financial Times”, jest to globalna tendencja dostrzegalna w różnych kulturach i krajach (Burn-Murdoch, 2024). Młode kobiety z pokolenia Z mają tendencję do wykazywania bardziej postępowych poglądów, podczas gdy młodzi mężczyźni skłaniają się ku konserwatyzmowi.

Antyfeministyczna postawa i poczucie zagrożenia tradycyjnej męskości stały się sztandarowymi hasłami komunikacji Andrew Tate’a. Do końca 2022 roku był on wyszukiwany niemal 22 miliardy razy na platformie TikTok (Miller, 2023). Określany jako „Top G”, Tate, identyfikujący się jako antyfeminista, szowinista, antywegetarianin, antyszczepionkowiec oraz zwolennik wielu innych antywartości, zyskał popularność wśród młodych mężczyzn, którzy docenili jego prowokacyjne i bezkompromisowe odniesienia do liberalnych wartości. Poprzez treści na TikToku i YouTube Tate prezentuje swoje przekonania dotyczące wyzwań, z którymi borykają się młodzi mężczyźni, takich jak lęk przed konkurencją, wzrost depresji i samobójstw. Jego

teza zakłada, że wolność osiąga się poprzez życie w sposób autentyczny, charakteryzujący się siłą, bogactwem i przyjęciem postawy „G”. Tate, podobnie jak Jordan Peterson, znajduje dochodową niszę rynkową, oferując swoje porady i mentorstwo mężczyznom. Mimo różnic w podejściu obaj gardzą sprawiedliwością społeczną, troską o klimat i feminizmem. Tate reprezentuje skrajny model *macho*, podczas gdy Peterson, choć kreuje się na statecznego intelektualistę, również wykazuje radykalnie prawicowe sympatie, wyrażając poparcie dla ruchów antyszczepionkowych i broniąc rosyjskiej agresji na Ukrainę jako reakcji na progresywne postawy Zachodu.

Jednocześnie od lat obserwujemy nieustające społeczno-polityczne, a także medialne wsparcie kobiet zwane *women empowerment* (wzmocnienie pozycji kobiet) (European Institute for Gender Equality), oznaczające proces zwiększania autonomii, samodzielności, siły, wpływu oraz wyrównywania szans kobiet w społeczeństwie. Jego celem jest dążenie do pełnej kontroli kobiet nad swoim życiem, zarówno prywatnym, jak i zawodowym, dostęp do edukacji, pracy, zdrowia oraz możliwości pełnego uczestnictwa we wszystkich aspektach życia społecznego, politycznego i ekonomicznego. Istotne jest ponadto dążenie do przełamywania stereotypów płciowych i dyskryminacji.

Procesu zorganizowanego czy instytucjonalnego wsparcia mężczyzn w mającej miejsce zmianie kulturowej dotyczącej ról genderowych niestety w zasadzie brakuje. Oddalające się światy mężczyzn i kobiet, zwłaszcza z młodych pokoleń, stanowią podatny grunt dla tych, którzy te różnice chcieliby pogłębiać i monetyzować. Mowa tu nie tylko o osobach światopoglądowo konserwatywnych, ale również radykalizujących się liberałach. Ekstremalnym przykładem dotyczącym kultury wysokokontekstowej (Hall, 2001), skoncentrowanej na społecznej roli jednostki i surowym stosowaniu różnorodnych zasad funkcjonowania społecznego, jest 4B Movement, radykalnie feministyczny ruch powstały w 2019 roku w Korei Południowej. 4B to skrót od czterech koreańskich słów, z których wszystkie zaczynają się na *bi-*, czyli „nie”. Pierwsze „nie”, *bihon*, to odmowa heteroseksualnego małżeństwa. *Bichulsan* oznacza odmowę macierzyństwa, *biyeonae* mówi o nierandkowaniu, a *bisekseu* – o odrzuceniu heteroseksualnych relacji erotycznych (Sussman, 2023). Zasadne wydaje się więc pytanie, czy otwarcie dziś komunikowana złożoność relacji kobiet i mężczyzn, jak również próba redefiniowania pojęć kobiecości i męskości nie stawiają nas przed kolejnym wyzwaniem: odnalezieniem się na mniej lub bardziej wymyślonej wojnie płci.

Ambiguity – niejednoznaczność

Nie wszystkie zjawiska mogą być w pełni wyjaśnione przy użyciu klasycznej logiki i standardowych metod analizy. Istnieją sytuacje i wydarzenia, które wymagają uwzględnienia szerszego kontekstu oraz zdobycia nowych doświadczeń w celu ich pełnego zrozumienia. Wszystko to wynika z niejednoznaczności występującej w wielu aspektach życia społecznego, politycznego i współczesnej kultury.

Kultura *woke* dotarła do Polski (Maison & Partners na zlecenie Warsaw Enterprise Institute, 2023). Termin ten pierwotnie wywodzi się z języka afroamerykańskiego i początkowo odnosił się do świadomości nierówności rasowych i społecznych. Jego znaczenie rozszerzyło się na uświadamianie różnorodnych form niesprawiedliwości społecznych, takich jak rasizm, seksizm, homofobia, transfobia i inne formy dyskryminacji. Szczególnie po śmierci George’a Floyda termin *woke* nabrał szerszego zakresu, obejmując także kwestie związane z płcią i seksualnością. Obecnie oznacza on zazwyczaj bycie świadomym oraz wrażliwym na różnorodne formy niesprawiedliwości społecznej oraz podejmowanie działań w celu

zmniejszenia tych nierówności (Gonzales, 2023). Jednakże termin ten spotyka się także z krytyką, która podkreśla jego nadmierne skupienie na politycznej poprawności oraz radykalizmie. Niektórzy uważają, że pojęcie to zostało skomercjalizowane i pozbawione pierwotnego znaczenia, stając się często obiektem szyderstwa i kpin w przestrzeni publicznej. *Woke culture* odnosi się również do działań podejmowanych przez firmy i instytucje w odpowiedzi na nierówności społeczne. Niemniej jednak niektóre z tych działań mogą być podejmowane jedynie w kontekście wizerunkowym. W praktyce bycie *woke* w miejscu pracy oznacza podejmowanie działań na rzecz promowania różnorodności, eliminowania dyskryminacji oraz tworzenia otwartego i inkluzywnego środowiska pracy.

W towarzystwie terminu *woke* pojawiają się również takie pojęcia, jak *cancel culture* (kultura unieważniania), kultura płatków śniegu (ang. *snowflake*) i kultura krzywdy (ang. *victimhood culture*). Wspólnym mianownikiem tych pojęć jest ich występowanie w kontekście dyskursu nad nowoczesnymi trendami społecznymi oraz reakcjami na zróżnicowanie przekonań. Każda z tych koncepcji odnosi się do różnych aspektów współczesnej kultury i sposobów radzenia sobie z kontrowersjami i konfliktami społecznymi.

Centralną koncepcją *cancel culture* jest eliminacja z publicznego dyskursu wszelkich praktyk, debat, idei lub jednostek, które nie przestrzegają zasad poprawności politycznej. Polega to na ukształtowaniu społeczeństwa zgodnie z arbitralnymi normami uznawanymi przez pewne grupy za współcześnie odpowiednie (Cambridge Dictionary). Praktyka ta budzi kontrowersje, albowiem poprawność polityczna, która jest jej podstawą, może być postrzegana jako cenzura i ograniczanie wolności słowa oraz niedopuszczanie istnienia zdywersyfikowanych poglądów (Kuczyńska, 2020). Termin jest natomiast stosowany w kontekście młodego pokolenia, którego przedstawiciele są postrzegani jako nadmiernie wrażliwi, skoncentrowani na sobie i przerażeni stawianymi im obowiązkami. „Pokolenie płatków śniegu” to grupa osób urodzonych w latach dziewięćdziesiątych XX wieku oraz na początku lat 2000. Termin ten, nietypowy w swoim charakterze, został zaczerpnięty z książki *Fight Club* autorstwa Chucka Palahniuka. Koncepcja została zainspirowana słowami: „Nie jesteś wyjątkowy. Nie jesteś pięknym i unikalnym płatkiem śniegu” (Cambridge Dictionary). Ten cytat zaczął nabierać wyjątkowego znaczenia w kontekście kultury popularnej. Termin „płatki śniegu” został przyjęty jako etykieta dla młodych osób, które wierzą w swoją wyjątkowość i posiadają wysokie aspiracje życiowe, ale są niezdolne do radzenia sobie z napotykanymi trudnościami. Bradley Campbell i Jason Manning natomiast wykorzystali teorie Donalda Blacka dotyczące konfliktu oraz badania z dziedziny międzykulturowych studiów nad konfliktem i moralnością, aby opisać koncepcję *victimhood culture* i uzasadnić tezę, że obecne konflikty kulturowe przypominają opisane przez socjologa taktyki, w których poszkodowana strona lub grupa poszukuje wsparcia osób trzecich. Ich argumentacja wskazuje, że konflikty oparte na użalaniu się spowodowały istotną zmianę moralną, w której rozwijająca się kultura ofiary zderza się z tradycyjnymi kulturami honoru i godności, a w rezultacie je zastępuje (Campbell, Manning, 2014). Wszystkie opisywane pojęcia odzwierciedlają założenia koncepcji VUCA mówiącej o współczesności naznaczonej niejednoznacznością, konfliktami, złożonością, zmiennością, a w związku z tym niepewnością i zmęczeniem społeczeństw, których jednostki są uwikłane w coraz to nowe i wymagające narracje ponowoczesności.

VUCA czy BANI

W mapowaniu współczesności może pomóc również koncepcja stworzona w 2020 roku przez Jamais Cascio nazwana BANI, która jest rozwinięciem koncepcji VUCA. Odnosi się

ona do kruchego (ang. *brittle*), niespokojnego (ang. *anxious*), nieliniowego (ang. *non-linear*) i niezrozumiałego (ang. *incomprehensible*) charakteru świata (Grabmeier, 2020). Jest to próba opisanie bardziej pesymistycznego i chaotycznego obrazu rzeczywistości, szczególnie po pandemii i innych wydarzeniach destabilizujących (konflikty zbrojne, kryzys energetyczny itp.). Globalne polikryzysy generują niepokój, a wszechobecna nieludzka obfitość bodźców i czynników przyczyniają się do malejącego codziennie poczucia bezpieczeństwa i wzrostu niepokoju. Nadmiar danych i informacji docierających do jednostek znacząco obciąża ich procesy poznawcze. W rezultacie pojawiają się fałszywe wiadomości, które komplikują selekcję i uporządkowanie faktów, a także logiczne planowanie działań.

Pesymistyczne narracje na temat teraźniejszości i scenariuszy przyszłości generują, zgodnie z ideą równowagi, kontrjawiska. I tak *joyconomy* to przemysł radości powstały w obliczu stanu niepewności, a skoncentrowany wokół potrzeby ukojenia i zastrzyku optymizmu. Trend ten przejawia się w subtrendach: *elevated expressionism* (żywiotowość, doenergetyzowanie, wzmocnienie), *feel good feeds* (rozwój mediów, których celem jest podnoszenie na duchu), *ageless play* (zachęta do zabawy niezależnie od wieku) (VML Intelligence, 2023). W obliczu niepewności wielu konsumentów przejawia zapotrzebowanie na łagodzenie napięcia oraz bodziec w postaci optymizmu, co zostało zauważone przez agencję kreatywną Wunderman Thomson Intelligence. *Joyconomy* koncentruje się na promowaniu pozytywnych emocji, nadaje najwyższy priorytet szczęściu, pozytywnym interakcjom i dobrostanowi.

W artykule dokonano wstępnego mapowania zjawiska niepewności, ujmując je w interdyscyplinarne obszary kluczowe dla funkcjonowania jednostki, jak rozwój prywatny i zawodowy, budowanie tożsamości i mapowanie poznawcze. Tekst stanowi punkt wyjścia do dalszych analiz i badań empirycznych skupionych na kategorii niepewności w rzeczywistości polikryzysów postnowoczesnego świata. Bez względu na to, czy mówimy o perspektywie VUCA, czy BANI, potrzebne są nam nie tylko pozytywne bodźce, ale przede wszystkim edukacja, która zaprezentuje najmłodszemu pokoleniu koncepcje pozwalające nie tyle przygotować się, ile wykształcić umiejętności nawigowania pośród zmian, których doświadczają i będą doświadczać społeczeństwa. Z jednej strony, obserwujemy rosnące zainteresowanie samopoznaniem, potrzebę zrozumienia i akceptacji własnych emocji, mocnych i słabych stron, wzorców myślowych, cech osobowości oraz umiejętności samodzielnego zarządzania sobą. Z drugiej zaś – istotne jest także kształtowanie umiejętności współpracy, wymiany pomysłów i doświadczeń, co wymaga odpowiedniego wsparcia w ramach edukacji. W „rzeczywistości nanosekundy” (Infuture Institute, Collegium Da Vinci, 2021), w której oczekuje się, aby wszystkie informacje i produkty były dostępne natychmiast, przynajmniej w kontekście tak zwanych krajów rozwiniętych, których młodzi mieszkańcy przede wszystkim doświadczają opisanych wyżej niepokojów, transformacja edukacji wydaje się niezbędną. Ciekawą koncepcją w tym kontekście wydaje się również myślenie liminalne (Gray, 2016), które może mieć praktyczne zastosowanie w każdym z elementów świata VUCA. Podejście liminalne promuje bowiem ramy mentalne i praktyki skoncentrowane na elastyczności, zdolności do adaptacji, gotowości do zmian i umiejętności redukcji niepewności związanej z niejednoznacznością przyszłości oraz byciem w stanie „pomiędzy”, bez wyraźnie określonej wizji stabilności otaczającego świata.

Bibliografia

- Bauman, Z. (2011). *Kultura w płynnej nowoczesności*. Wydawnictwo Agora.
- Bugała-Klamka, O. (2023, 21 stycznia). That Girl czyli najbardziej toksyczny trend z TikToka. Dostęp 11 maja 2024 z <https://b-ossier.com/2023/01/21/that-girl-czyli-najbardziej-toksyczny-trend-z-tiktoka/>.

- Burn-Murdoch, J. (2024, 26 stycznia). A new global gender divide is emerging. *Financial Times*. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.ft.com/content/29fd9b5c=2-35f41-bf9-4dc994-d4b12998e?segmentid=807ed8dd-65a4-6d66-945e-65fdb0abd3f4>.
- Campbell, B., Manning, J. (2014). Microaggression and Moral Cultures. *Comparative Sociology*, 13 (6), 692–726.
- Chew, T. (2022, 27 listopada). Breaking hustle culture: Whose responsibility is it?. *The Business Times*. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.businesstimes.com.sg/working-life/breaking-hustle-culture-whose-responsibility-it>.
- Crary, J. (2015). *24/7 Późny kapitalizm i koniec snu*. Wydawnictwo Karakter.
- Dutton, W. (2023). *The Fifth Estate. The Power Shift of the Digital Age*. Oxford University Press.
- Forte, T. How to think creatively on comman. Dostęp 11 maja 2024 z <https://bigthink.com/series/the-big-think-interview/tiago-forte/>.
- Francis, T., Hoefel, F. (2018). 'True Gen': Generation Z and its implications for companies. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.mckinsey.com/industries/consumer-packaged-goods/%20our-insights/true-gen-generation-z-and-its-implications-for-companies>.
- Gonzales, M. (2023, 29 lipca). The Meaning of 'Woke'. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.shrm.org/topics-tools/news/all-things-work/the-meaning-of-woke->.
- Grabmeier, S. (2020, 28 lipca). BANI versus VUCA: a new acronym to describe the world. Dostęp 11 maja 2024 z <https://stephangrabmeier.de/bani-versus-vuca/>.
- Gray, D. (2016). *Liminal Thinking: Create the Change You Want by Changing the Way You Think*. Two Waves Books.
- Hall, E. (2001). *Poza kulturą*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Han, B.C. (2022). *Spółeczeństwo zmęczenia i inne eseje*. Wydawnictwo Krytyka Polityczna.
- Kozinets, R.V. (2012). *Netnografia. Badania etnograficzne online*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kucharczyk-Capiga, J. (2019). Człowiek w świecie VUCA. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.pwc.pl/pl/artykuly/2019/czlowiek-w-swiecie-VUCA.html>.
- Kuczyńska, U. (2020, 17 lipca). „Cancel culture”, czyli kultura unieważniania. Dostęp 11 maja 2024 z <https://krytykapolityczna.pl/kultura/cancel-culture-urszula-kuczynska/>.
- Lipiński, F., Koczy, J. (2023). Zjawisko Quiet Quitting wśród polskich pracowników pokolenia Z. *Academic Review of Business and Economics*, 4 (1).
- Makarenko, V. (2008). *Tajne służby kapitalizmu*. Wydawnictwo Znak.
- Miller, L. (2023, 14 marca). Tate-Pilled What a generation of boys have found in Andrew Tate's extreme male gospel. Dostęp 11 maja 2024 z <https://nymag.com/intelligencer/article/andrew-tate-jail-investigation.html>.
- Neff, G., Nafus, D. (2016). *Self-tracking*. The MIT Press.
- Newport, C. (2022, 29 grudnia). The Year in Quiet Quitting. A new generation discovers that it's hard to balance work with a well-lived life. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.newyorker.com/culture/2022-in-review/the-year-in-quiet-quitting>.
- Satariano, A., Mozur, P. (2023, 7 lutego). The people onscreen are fake. The disinformation is real. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.nytimes.com/2023/02/07/technology/artificial-intelligence-training-deepfake.html>.
- Singh, N. (2023, 10 kwietnia). Artist reenvisions the world's richest individuals as slumdog billionaires. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.independent.co.uk/asia/india/artificial-intelligence-slumdog-billionaire-trump-zuckerberg-b2317041.html>.
- Suliman, A. (2022, 1 listopada). 'Permacrisis' is a dictionary's word of the year in 'truly awful' 2022. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.washingtonpost.com/lifestyle/2022/11/01/permacrisis-2022-word-year-collins-dictionary/>.
- Sussman, A.L. (2023, 8 marca). A World Without Men. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.thecut.com/2023/03/4b-movement-feminism-south-korea.html>.
- Whiting, K. (2020, 21 października). Top 10 skills of tomorrow. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them/>.

Hasła

- AI, Word of the year 2023. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.collinsdictionary.com/woty>.
- CANCEL CULTURE. Dostęp 11 maja 2024 z <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cancel-culture>.
- FOMO. Dostęp 11 maja 2024 z <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/fomo>.
- MAPOWANIE. Dostęp 11 maja 2024 z <https://sjp.pl/mapowanie>.
- SNOWFLAKE. Dostęp 11 maja 2024 z https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/snowflake#google_vignette.
- VUCA. Dostęp 11 maja 2024 z <https://mfiles.pl/pl/index.php/VUCA>.
- WOMEN EMPOWERMENT. Dostęp 11 maja 2024 z https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1246?language_content_entity=en.

Raporty

- Infuture Institute (2023). Raport trendów: Zalpha. Mikropokolenie polikryzysu. Dostęp 11 maja 2024 z <https://infuture.institute/raporty/mikropokolenie-zalpha/>.
- Infuture Institute, Collegium Da Vinci (2021). Przyszłość edukacji – scenariusze 2046. Dostęp 11 maja 2024 z <https://infuture.institute/wp-content/uploads/2021/06/Przyszlosc-edukacji-infuture.institute-cdv-2021-1.pdf>.
- IPSOS (2023). A new world disorder? Navigating a plocrisis. Dostęp 11 maja 2024 z https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2023-02/Ipsos%20Global%20Trends%20Report%202023_V2.pdf.
- IPSOS (2024). Masculinity and women's equality: study finds emerging gender divide in young people's attitudes. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.ipsos.com/en-uk/masculinity-and-womens-equality-study-finds-emerging-gender-divide-young-peoples-attitudes>.
- Oliver Wyman Forum & TNM (2023). A Gen Z Report. What business needs to know about the generation changing everything. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.oliverwymanforum.com/global-consumer-sentiment/a-gen-z.html>.
- VML Intelligence (2023). Insight: The joyconomy. Dostęp 11 maja 2024 z <https://www.vml.com/insight/the-joyconomy>.
- Warsaw Enterprise Institute (2023). Czy Polacy są woke?. Dostęp 11 maja 2024 z <https://wei.org.pl/wp-content/uploads/2023/06/Czy-Polacy-sa-woke-raport-wei.pdf>.